

DA PIRATERIA E DO CORSO ANTIGOS

Por: Gerardo Dasairas Valsa

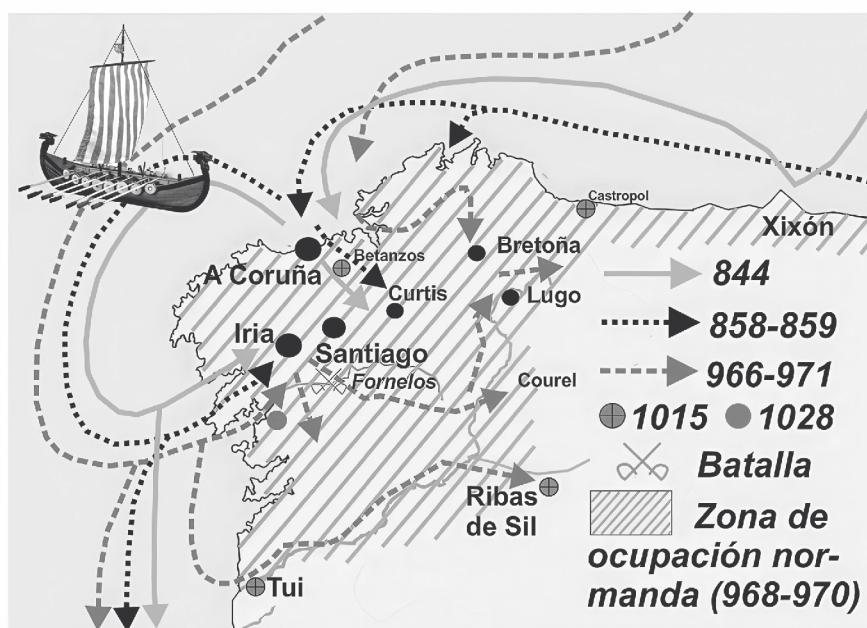
Moitos dos numerosos actos bélicos, cualificados como de piratería (asaltos, roubos, pillaxe, escravismo...) tiñan detrás as chamadas patentes de corso coas que os países inimigos, por razóns de guerra territorial ou de relixión, permitían e apoiaban este tipo de, chamémoslle, guerra sucia para minar a moral e a economía inimiga, ao tempo que lles producía rendementos persoais aos corsarios. Quen semellaban actuar por conta propia, aínda que vendéndose por veces ao mellor postor, foron os máis modernamente chamados filibusteiros e bucaneiros do Caribe, perseguidos e marxinados polas xustizas dos países colonialistas e máis próximo a nós, xa no século XIX, temos ao coñecido Benito Soto. Hai que dicir que xa desde moi antigo, as febles e escasas leis que se ditaban, xa consideraban ilegal a práctica da piratería.

A PIRATERÍA VIQUINGA

Instalados na cultura da pillaxe e do saqueo, a piratería viquinga non precisaba, polo que sabemos, de ningún permiso específico ou de corso para practicala, aparecendo a acumulación de riqueza e os escravos como motores das súas razzias iniciais. Actualmente xurdiron algunhas teses que centran o rapto das mulleres como obxectivo importante dos nórdicos pola carencia destas nas súas terras (?). Non sabemos se as féminas galegas formaban parte do tributo que tivo que pagar Santiago cando subindo os nórdicos por Arousa e o Ulla sitiaron a cidade no ano 858, pero sen conquistala, grazas á chegada do exército do conde Pedro que os fixo fuxir perdendo incluso algúns barcos. Mais, o que si sabemos de certo, é que tiñan un obxectivo prefixado nas sés arcebispais e nos mosteiros aos que consideraban posuidores de riqueza e sobretudo a Terra de Santiago (Jacobusland) á que acudían milleiros de peregrinos e recibía importantes donacións de reis e nobres. Despois de se estableceren en Normandía, as súas razzias foron máis frecuentes coa clara intención de asentarse tamén en Galicia para utilizar o país como punta de lanza para as súas incursións. Así, aínda aparecen en 1014 polas nosas costas atacando Castropol, Betanzos e Arousa e entrando no 1015 río Miño arriba, arrasando Tui e chegando incluso a Ribas de

Sil, o Courel e Lugo. Contodo, as incursións pola ría de Arousa, polo Miño ou visitando as Cies son os referentes documentais máis próximos que temos ao Morrazo e ás súas rías, carentes aínda de centros de interese, enténdase grandes poboacións ou mosteiros, para a pillaxe nórdica. Porén, os estudosos navais veñen certificar a súa presenza no noso ámbito pola construción dos cascos ao trínque (semellante ao dos drakkars) que mostran as dornas, os carochos do Miño, os trincados (barcolongo - galeón) ou as dornas, a embarcación máis emblemática das nosas rías ata a chegada das lanchas do xeito.

Por se isto fose pouco, tamén se téñen constancia no citado período, xa desde o ano 841, da presenza de naves islamitas que comezaron a chegar ata Galicia perseguindo aos viquingos primeiro e realizando incursións marítimas de retagarda como a de 899 que desbarataría un temporal que se levantou cando navegaban entre Cies e Ons. Estas accións de guerra árabes, integradas no contexto da Reconquista, dirixíanse especialmente contra os pescadores e poboacións costeiras o que obrigaba aos galegos a refuxiarse e a asentarse en poboacións lonxe da costa. Por isto, é fácil deducir que as naves árabes, ao contrario que as nórdicas, só exercían actos de piratería na costa e nas illas, incordiando as faenas pesqueiras pois Galicia aínda carecía nestes intres de naves de guerra coas que poder enfrentarse a eles. A causa destas invasións, sería o bispo iriense Sisnando quen come-

Ataques viquingos

Nave medieval normanda

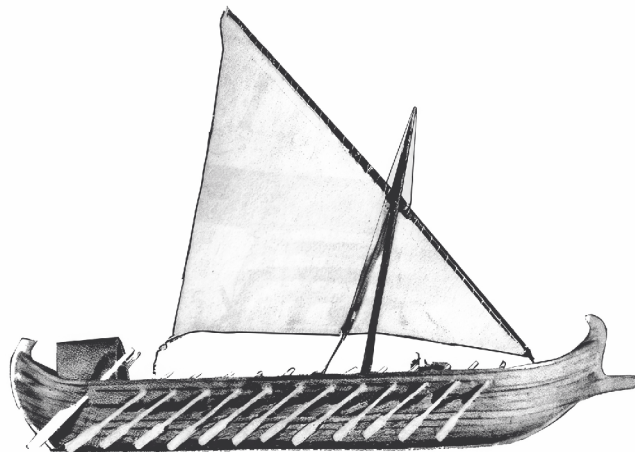
zase a estender os castelos polo seu territorio pero na ría de Vigo só hai unha vaga referencia á destrución do castelo de Sampaio na invasión de Almanzor do ano 997. Quizáis fose despois desta data, ao reconstruírse este castelo de Luto (lodo), chave das comunicacións terrestres con Santiago (via romana *per loca marítima*), cando se abordase por disposición real, a construción do castelo de Aravo (Darbo) para darlle acobillo aos veciños desta parroquia e da contorna en caso de perigo. Non cabe dúbida que nestas datas, Darbo co seu castelo e Hermelo co seu mosteiro actuaron cada-
seu como os principais centros do poder civil e relixioso da chamada Terra Morratium. Mais, algúns destes castelos resultaron ser tan febles que ao seren tomados, servían de refuxio aos mesmos invasores, motivando que o rei Afonso VI ordenase derrubalos como lle aconteceu ás Torres do Oeste, chave e garda da ría de Arousa e de Santiago. Nesta decisión tería moito que ver o cesamento das incursións nórdicas ao se teren convertido estes pobos ao cristianismo.

Recreación dun episodio de saqueo e pillaxe

ATAQUES ALMORÁVIDES

Arredor do ano 1100, en tempos do bispo Xelmírez, este decidiría reconstruír os castelos, o que non evitou que naves musulmás andalusíes saqueasen os castelos de Pontesampaio e da Lanzada, atacando as Torres do Oeste. Xa que logo, ante a impotencia, o prelado decidiría a construción dunhas naves, primeira armada atlántica da historia (antes foi a de Aragón no Mediterráneo), para combatelos nos seus portos de partida, escollendo como estaleiros un lugar perto de Pontecesures. Agás a feitoría de pequenas naves de pesca e carga, en Galicia non había coñecementos para facer naves de guerra, nin do uso de grandes velames para surcar altos mares. Por isto, Xelmírez decide recorrer primeiro ao xenovés Auxerio, construtor e experto mariño, para que armase dúas naves birremes que foron definidas polas nosas xentes como *galeas* (galeras), semellantes aos *dromon* bizantinos cun espólón de proa e remos.

Reconstrución ideal dunha galea de Xelmírez

O éxito das expedicións galegas de Xelmírez en territorio musulmán (cara a Lisboa) con perto de douscentos homes embarcados, expertos na mariña e na guerra, non só conseguiría devolver con lume e ferro as incursións dos agarenos, senón que o arcebispo resarciría as súas arcas coa décima parte das capturas (naves de carga, prisioneiros, botíns, liberación de presos...) e a amortización da construción das naves. Anos despois e ante a falta de conservación destas galeras tivo que recorrer a un experto chamado Fuxon que era natural de Pisa para que armase unha destas naves coa mesma intención de exercer o corso en terras dos árabes. Entre as accións de guerra protagonizadas por esta “armada galega” destaca a que tivo lugar na ría de Vigo onde os irienses localizan a uns piratas árabes que se tiñan agochado durante días en Sálvora, Ons e Cies. As catro naves da flotiña árabe foron interceptadas cando xa retornaban de abastecerse perto de Pontesampaio e deste combate só conseguiría salvarse un dos barcos inimigos, moi lixeiro, que se escorreu entre as galeras dos galegos.

Perama turco-berberisca

A segunda acción destas galeas de Xelmírez tería lugar cara ao ano 1112 cando o nobre Arias Pérez se declara en rebeldía contra o bispo e máis a raíña Urraca, ausente de Galicia, declarándose partidario do rei de Aragón xunto cos nobres Paio Gudesteiz e Rabinado Núñez. Estes dous tiñanse refuxiado cadanseu nos castelos de San Paio de Luto e de Darbo (Aravo), respectivamente, facendo pacto de pillaxe con tres barcos que se supoñen que fosen da flota de Hacon Paalssen, conde das illas Orcadas, rumbo a Terra Santa. O carácter nórdico destes, acostumados ao saqueo e a posibilidade de enriquecerse como pactaron cos proscritos galegos, xustifica sen dúbida esta puntual adhesión *pois andaban a entrar nas igrexas e arrebatában todo canto atopaban, incluso as persoas que nelas se refuxiaban: Nada os detiña e só atendían a xuntar cartos por calquera medio*. E outra vez, con expertos mariñeiros de Iria e da Lanzada, as naves de Xelmírez enfilaron a Ria de Vigo rumbo ao castelo de San Paio cando no camiño atoparon unha birreme dos piratas que cargaban o botín fruto dun saqueo nunha igrexa. Atacárona cunha nube de dardos e pedras e abordárona despois, facendo o mesmo coas outras dúas naves que viñan no seu auxilio e prendendo á maioría dos piratas. Entanto, Xelmírez asediaba San Paio de Luto que acabaría claudicando e enviaría *un bo golpe de xente de a pé e de a cabalo* para render o castelo de Darvo que estaba en mans de Rabinado Núñez. En 1120 aínda se teñen noticias de piratas almo-

Piratas turco-berberiscos

rávídes dos que unha nave mercante normanda se tén que refuxiar nas torres do Oeste.

Nos séculos seguintes non hai constancia documental de notables episodios de piratería agarena nas nosas costas debido ao avance na reconquista dos territorios árabes. As loitas nobiliarias, as revoltas populares ou os bandos dinásticos van focalizar agora o devir cotián do país. Contodo, cando se comezan a xerar a mediados do século XV algúns portos (fondeadoiros cun peirao de madeira), a súa poboación aínda vai ubicarse por precaución, en lugares máis elevados e protexidos e non nas zonas cerca do mar.

CORSARIOS FRANCESES

Desde comezos do século XVI, durante a guerra con Francia van ser os corsarios deste país os que operen nas costas galegas producíndose asaltos aos barcos da pesca e do comercio, sectores que xa alcanzaban grande actividade en Galicia. Desde 1521 xa se solicitaría a creación dunha armada para combatelos e en 1537 vai ser o conde de Altamira quen poña no mar unha pequena escuadra que apenas operou un ano. A actividade do corso francés vai ficar patente en 1551 cando unha nao comercial catalana vese atacada por outra daquel país máis grande con dúas gaviás e 60 toneladas ante a que tiveron que renderse despois de presentarlle breve batalla. Os cataláns perderían a nao, o viño e os cartos que traían para mercar sardiña arencada sendo abandonados os doce tripulantes na Illa de Sálvora. Cinco destes, malferidos, serían recollidos por mariñeiros de Cangas, chegando a este porto o cinco de outubro deste ano onde declararon o acontecido baixo xuramento.

Un ano despois (1552) o capitán xeneral de Galicia volvería solicitar a creación dunha armada en Galicia pero considerouse que o país non tiña recursos para tal empresa e o máis que se fixo foi suxerir que os pescadores faenasen armados, aínda que nalgures se armaron barcos específicos para combater aos corsarios. En 1554 é unha armada francesa a que saquea Fisterra, Laxe, Corcubión e Muros. Entre 1562 e 1564 vanse facer en Vigo dous baluartes rente ao mar cun par de canóns en cada un deles. Finalmente, no ano 1583, a coroa auspiciaría a formación dunha escuadra de cinco barcos destinada a operar contra os corsarios, mandada polo bilbaino Martín de Bretendona que era o dono dos barcos. Mais, esta flotilla estaría pouco tempo operativa en augas galegas pois foi destinada a outras zonas e mestres e sobretudo ao servizo do rei Filipe II. Este rei tivo que enfrentar os levantamentos independentistas portugueses e deulle o seu apoio aos católicos escoceses en 1588 coa chamada Armada Invencible, asuntos que van provocar a reacción inglesa e as intervencións do corsario Francis Drake na ría de Vigo con 12.000 homes que culminarían en xuño de 1589 co asalto e destrución da cidade e a súa contorna. Cóntase que estes non ousaron asaltar Cangas onde

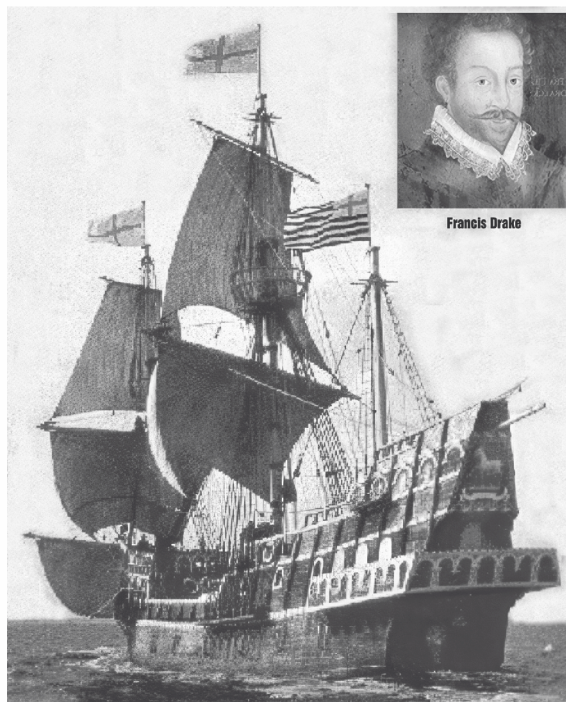
se xuntou a xente e «sacaron los pendones y estandartes de la iglesia, levantaron unas banderas de sábanas y cobertores y pensando los enemigos que eran banderas no osaron acometerlas».

VOLVEN OS TURCOS

A derrota da flota turco-otomana en Lepanto no 1571 e outros fracasos navais, avivarian as ánsias de revancha daqueles e coa axuda dos bereberes e corsarios de diferentes países, inimigos da relixión e da coroa española, ampliarían á fachada atlántica ás súas razzias. Deste xeito, en 1598, ano en que a peste en Vigo obrigou a moitos veciños a se refuxiar no Morrazo, xa se detectan de novo os piratas turcos na costa galega, tomando como base as Cies e as outras illas da costa. En 1603, Inglaterra tiña proclamado o fin do seu corso e moitos destes piratas marcharon a Berbería, axudándolles a construír barcos de máis porte, conformando unha piratería de protestantes e musulmáns que coa excusa de combateren o catolicismo, só buscaban enriquecerse. Outro incentivo no apoxeo da piratería berberisca, ademais dos barcos do comercio con América, sería a expulsión de España neste mesmo ano de 300.000 moriscos que en revancha, contribuirían nas accións corsarias de diferentes xeitos pero tendo sempre como principal obxectivo o comercio de escravos.

Ante a total indefensión do litoral, salvo algunha pequena flotiña de defensa, a Xunta do Reino de Galicia declaraba a incapacidade do país para manter unha forza naval e xa en 1603 solicitara que o rei, como era a súa obriga, mandase dous navíos “*en corso para limpiar las costas de la mar*”. A Coroa española atendería esta demanda, remitíndolle ao capitán xeneral o permiso para outorgar as patentes pero non enviou ningún barco, continuando a mercede dos corsarios de distintos países. O día nove do mes de xuño do 1607 vai ter lugar un curioso episodio con barcos de guerra holandeses que, fondeados nas Cies, exixían das autoridades de Cangas, baixo ameazas, a entrega de bastimentos para a súa

flota. Mais, o xefe militar do distrito, Pedro de Montenegro, que se atopaba precisamente na vila, contestoulle aos holandeses que contaban con numerosas forzas e armas sendo que aqueles se creron a misiva, optando por desistir da súa demanda.

Drake e o seu galeón Golden Hind

saren a 42 mareantes de Pontevedra e aínda o primeiro de maio de 1634, un navío turco vai esnafrarse na costa de Ons e 36 tripulantes turcos van ser capturados por 79 mariñeiros de Portonovo que os puxeron á venda como escravos. O 15 de agosto de 1642, os veciños de Marín tiveron que saír en axuda dun barco mercante holandés acosado

polos corsarios “*moros*” tal como recolle o párroco, ao dar conta da morte por balazo dun veciño da vila participante na acción. Aínda en 1677 a Gazeta de Madrid (BOE da época) recollía un informe do capitán xeneral de Galicia que dicía: “*En estas costas estamos todos con las armas en la mano por bordear en ellas muchas velas de moros y por el rezelo de que no executen los acostumbrados robos*”. Durante bastantes anos máis, ao menos ata 1758 corsarios “*moros*” e tamén

franceses, holandeses ou ingleses, seguirían actuando nas costas galegas ante a impasibilidade das autoridades e as escasas defensas dos nosos portos e costa.

Ataque corsario a un galeón